

Rozvoj a podpora škol pro využití mobilní ICT ve výuce

CZ.1.07/1.3.00/51.000

1

Výukové materiály ke kurzu:

„Psychologie pedagogiky ve vztahu k IT“ (B3.7)

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky.

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

PEDAGOGICKÁ PSYCHOLOGIE

CÍL PROGRAMU

Pedagogická psychologie ve vztahu k žákovi

Seznámit účastníky – mediátory s hlavními faktory školní úspěšnosti a neúspěšnosti včetně charakteristiky osobnosti žáka (skripta), s aspekty sociokulturního handicapu se zaměřením na nejpočetněji zastoupená etnika a národnostní skupiny v ČR. Pozornost je věnována historii, tradicím a zvykům dané komunity s přesahem do současného způsobu života ortodoxních i asimilovaných příslušníků dané komunity či etnika (přímá výuka). Součástí programu jsou základní prvky motivace žáků, hodnocení, klasifikace, odměna a trest (přímá výuka, doporučená literatura).

Pedagogická psychologie ve vztahu k učiteli

Charakterizovat osobnost učitele z různých úhlů pohledu se zaměřením na jeho kompetence (přímá výuka – diskuse), nastínit možnosti autodiagnostiky učitele (skripta), zpřehlednit vztah učitel - žák a zejména se zaměřit na budování pozitivního klimatu ve třídě včetně prevence šikany (přímá výuka).

Pedagogická psychologie ve vztahu k IT

Poukázat na negativní využívání multimediálních technologií – kyberšikanu. Představit využití informačních technologií v pedagogice obecně (skripta, přímá výuka – diskuse), prezentovat možnosti vzniku závislosti na technologiích (skripta), upozornit na vhodné a nevhodné používání techniky ve výuce (skripta, přímá výuka – diskuse).

ÚVOD

O 21. století se hovoří jako o století informací. Informace se stávají hlavním zdrojem vědeckého i sociálního rozvoje společnosti. Před pár desítkami let bylo pro většinu společnosti nepředstavitelné, že téměř celý svět bude možné řídit pomocí počítačů. V současnosti si už život bez multimediální techniky nedokážeme představit. Počítače pronikly do všech oblastí lidského života. Bez počítačové techniky se neobejdou v továrnách, podnicích, různých institucích, laboratořích, ve školách i domácnostech. Počítačová a potažmo internetová síť hraje v dnešní době stejnou úlohu jako v minulosti elektrifikace nebo rozhlasové a televizní vysílání. Informace a jejich pojetí v multimediálním světě otevírá nové možnosti komunikace a mezilidské interakce. Rychlý přenos informací pomocí počítačové sítě rozhodujícím způsobem ovlivňuje rozvoj vědy, techniky, ekonomiky a vzdělávání všech generací, což je nejmarkantnější zejména u dětí a mladých lidí.

Člověk si zapamatuje nejvíce vjemů obrazových a zvukových. Bylo zjištěno, že je schopen pojmout asi 70 % informací, o kterých diskutuje, a až 90 % informací, které sám realizuje. Proto je za nejlepší typ soudobé výuky považována výuka s využitím interaktivního systému. V tomto smyslu se za interaktivní považuje takový systém, ve kterém člověk a počítač vzájemně komunikují za aktivní účasti obou v procesu získávání informací. (Klement, M. a kol., 2011)

Pedagogická psychologie ve vztahu k žákovi

Školní úspěšnost

Názory na chápání školní úspěšnosti se u mnoha autorů liší. Některé definice podmiňují školní úspěšnost pouze píle a výkonem žáka samotného, v jiných zase autoři předpokládají, že se na úspěšnosti žáka ve škole podílí nejen jeho výkon, ale také řada dalších faktorů, např. motivace, volba vyučovací metody učitelem s ohledem na obsah učiva, celkový projev učitele, schopnost učitele zaujmout, metody hodnocení, učitelův zájem o to, zda žáci látku pochopili atd. Určitou roli hraje také množství informací, které žák přijme a pochopí již během vyučovací jednotky z učitelova výkladu či jiné formy prezentace nového učiva nebo zda nad učivem budou muset trávit čas ještě doma a shánět si další potřebné informace k pochopení probírané látky.

Kdo se tedy podílí na úspěchu žáka? Je to žák sám? Je nejdůležitější žákova píle, nadání, příprava na vyučování a osobnostními předpoklady? Nebo se na jeho úspěchu podílí i někdo jiný? Učitelé, rodiče...? Je podstatné, jak bude učivo žákům podáno, jak budou motivováni, jaký přístup učitelé, ale i rodiče zaujmou k hodnocení žákových znalostí? Na uvedené otázky může mít každý z nás svůj vlastní názor.

Pedagogický slovník poukazuje na nedostatečné objasnění pojmu „školní úspěšnost“ a poskytuje několik možností chápání daného pojmu:

1. Zvládnutí požadavků kladených školou na jednotlivce, které se projevuje v pozitivním hodnocení žákovy prospěchu.
2. Produkt kooperací učitelů a žáků vedoucí k dosažení určitých vzdělávacích cílů. Tzn., že školní úspěšnost není pouze dílem žáka, jeho schopností, píle aj., ale také dílem učitele, respektive součinnosti obou aktérů.“ (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. 2009, s. 242)
3. Helus ve své definici představuje školní úspěch jako splnění požadavků školy adekvátní přípravou žáka, ale zohledňuje také podíl žákovy osobnosti. „Školní úspěšnost žáka je soulad vytvářený v průběhu výchovně vzdělávacích kooperací a řešící rozpory mezi

požadavky školy na straně jedné a výkony, činnostmi a vývojem žákovy osobnosti na straně druhé.“ Školní úspěšnost „není pouze dílem žáka a jeho schopností nebo pílě, ale také dílem učitele, resp. součinností učitele a žáka a dalších faktorů.“ (Helus, Z. 1979, s. 39.)

4. Hrabal definuje školní úspěšnost jako „úroveň činností žáka při vyučování a jejich výsledků, jak je hodnotí učitelé z hlediska požadavků školy.“ Hrabalova definice poukazuje na fakt, že školní úspěšnost může být chápána jako školní výkon, na kterém se podílí též klasifikace. (Hrabal, V. 1989, s. 194)

Pojmy školní úspěch, školní zdatnost, školní výkon i školní prospěch jsou si velmi blízké, navzájem se překrývají a užívají se v souvislosti s plněním školních povinností. Někteří autoři mezi nimi nedělají rozdíly a používají je jako synonyma.

Školní výkon je obecně chápán jako výsledek konkrétního školního úkolu. Hrabal chápe školní výkon jako užší složku školní úspěšnosti. Jako složku, kterou lze objektivně hodnotit, nejčastěji známkami. Z tohoto pohledu má škola výkonový charakter. Žákovy známky symbolizují jeho školní výkon, který je při posuzování žákovy školní úspěšnosti pro učitele, rodiče i žáka samotného směrodatný. Známkami, které by měly být objektivní, měříme žákův výkon čili to, jak zvládl učivo a splnil učební cíl. Objektivita hodnocení žákova výkonu známkou, ale nemusí být vždy platná. Hodnocení jedním pedagogem se může poměrně značně lišit od hodnocení pedagogem druhým. Úlohu zde hraje celá řada proměnných. (Hrabal, V. 1989, s. 39)

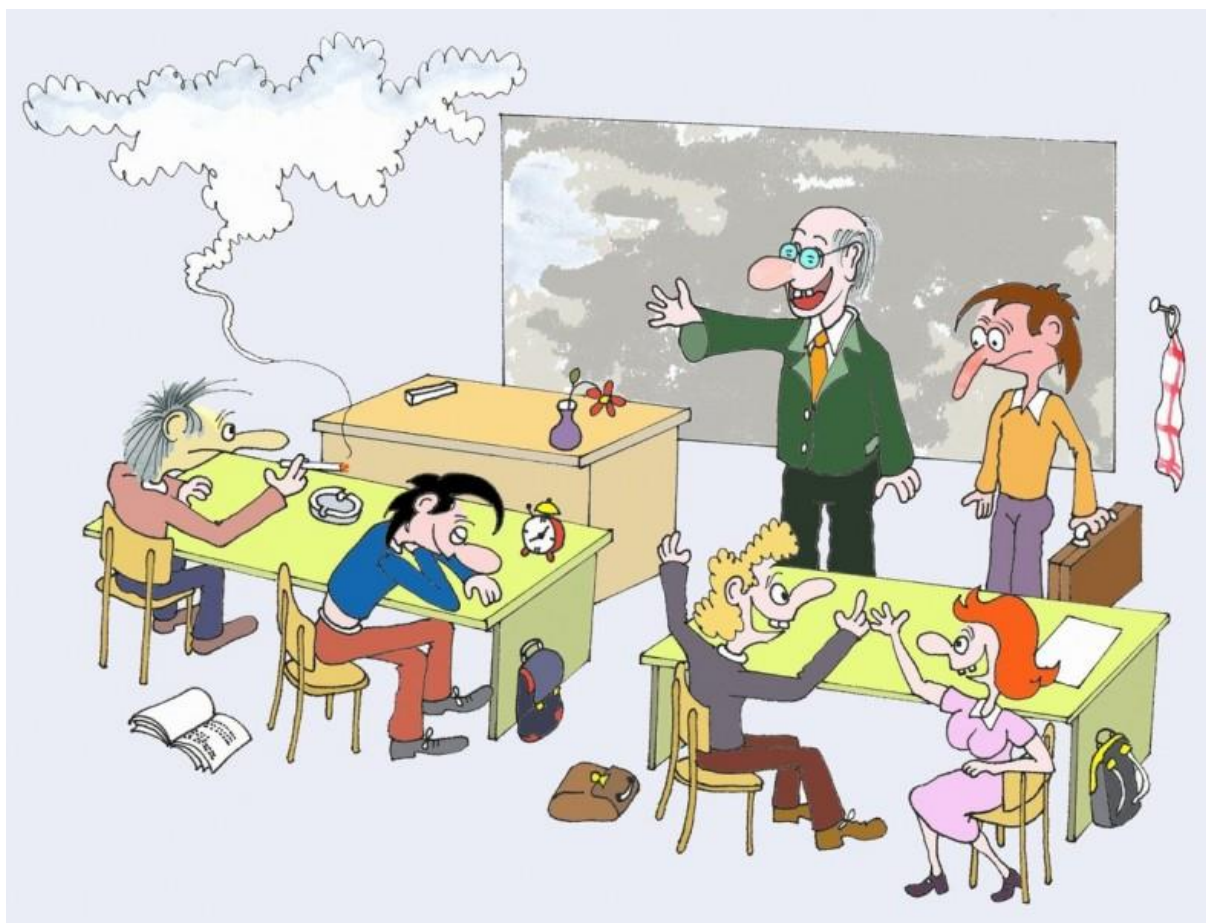
Školní zdatností můžeme nazvat veškeré předpoklady, kterými žák disponuje. Hrabal školní zdatnost definuje jako komplex dispozic, které podmiňují školní úspěšnost. Dispozice dělíme na socio-psychické a bio-psychické. Mezi socio-psychické dispozice řadíme např. základní vědomosti, kognitivní a motivační struktury a dovednosti. Bio-psychické dispozice jsou založeny na biologicky podmíněných faktorech, které mohou žákův výkon ovlivnit přímo i nepřímo a lze je rozvíjet. Jedná se o poznávací, autoregulační a motivační predispozice. (Hrabal, V. 1989, s. 40)

Kašpárková vysvětluje školní prospěch jako „komplexní údaj o školní zdatnosti a školní úspěšnosti.“ Školní prospěch nejvýznamněji ovlivňují kognitivní a motivační dispozice žáka, jeho osobnostní charakteristické vlastnosti a rodinné prostředí. U vysokoškolských studentů se uvádějí další činitele ovlivňující školní prospěch, např. emoční zralost, emoční stabilita, motivovanost k úspěšnosti, učební styl studenta, konformita atd. (Kašpárková, S. 2009, s. 44)

Školní neúspěch

Při definování školní neúspěšnosti se nejčastěji uvádějí špatné výsledky dětí ve školních činnostech. Podle Kohoutka je důležité při hledání příčin školní neúspěšnosti pracovat s dítětem, s učiteli i rodiči. Při řešení výrazných neúspěchů ve škole je třeba zjistit, o jaký typ neúspěchu se jedná. Zda o trvalejší, takzvanou absolutní školní neúspěšnost, nebo o dočasnou, relativní neúspěšnost. Absolutní neúspěšnost je taková neúspěšnost, kdy žák neprospívá, protože nemá dostatečně rozvinuté intelektové schopnosti. Naproti tomu relativní neúspěšnost

je zapříčiněna intelektuální pasivitou nebo určitými aktuálními indispozicemi, které však lze odstranit. (Kohoutek, R. 2009)

Zdroj obrázku: <http://propator.websnadno.cz>

„Školní neúspěšnost je obrazem i důsledkem individuálních rozdílů, které nacházíme nejenom v osobnosti žáků (např. v úrovni a struktuře nadání, charakteru, zájmu o učení, v emotivitě, motivaci, harmoničnosti či disharmoničnosti osobnosti), ale i v oblasti jejich výkonnosti ve škole a v jejich rodinné výchově.“ (Kohoutek, R. 2009)

Pedagogický slovník uvádí několik variant chápání školního neúspěchu:

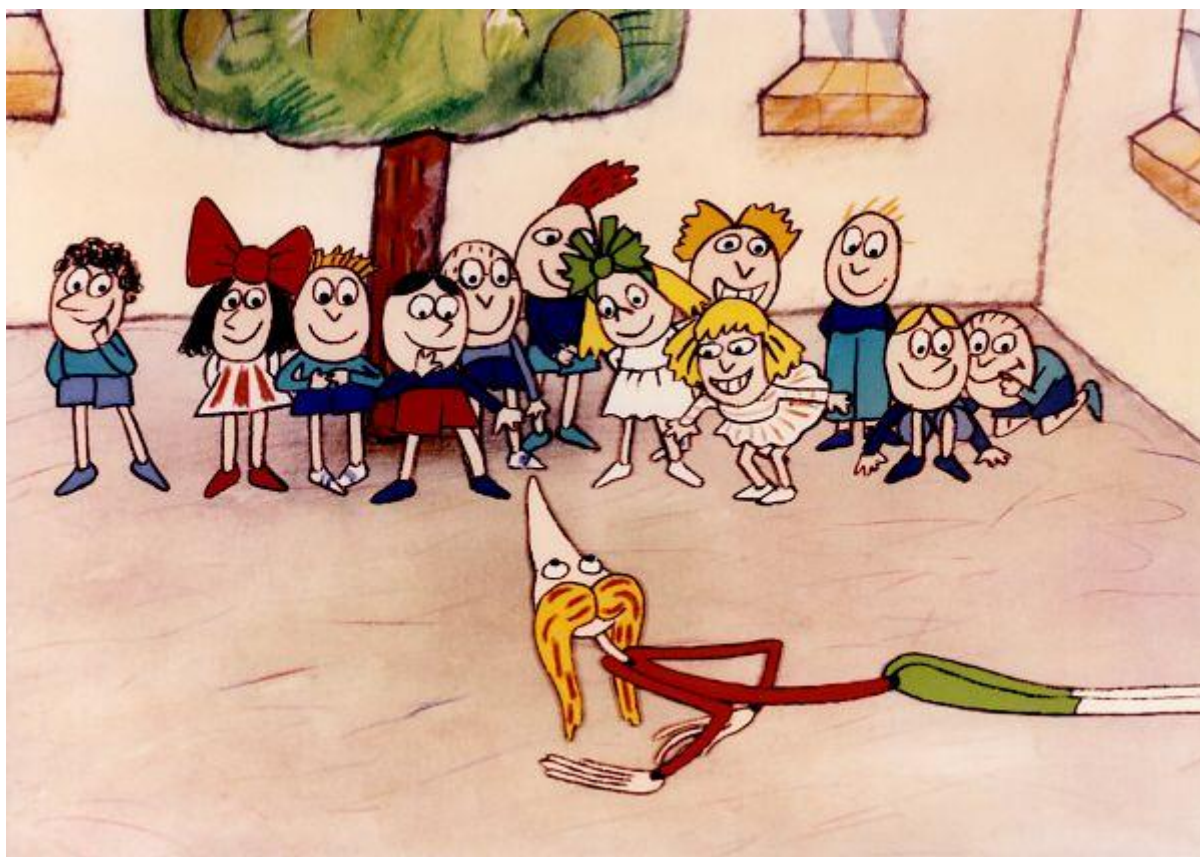
1. „V pojetí tradiční pedagogiky a také laické veřejnosti podprůměrné až nevyhovující výsledky při školním hodnocení – vzdělávacích výsledků žáků („špatné známky“).
2. Z pedagogicko-psychologického a socio-pedagogického hlediska je vysvětlována školní neúspěšnost širě, tj. jakožto selhávání dítěte či adolescenta v podmínkách školního prostředí nejen špatným prospěchem, ale také vytvářením negativních psychických postojů a emočních stavů ve vztahu k vlastnímu učení, k vzdělání vůbec, k učitelům aj.“ (Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. 2009, s. 240)

Neúspěch ve škole nemusí nutně znamenat, že žák nebude úspěšný v životě. Kdo nemá dispozice chápat složité matematické operace či se učit nazpaměť kvanta textů, může být např. manuálně velmi zručný, může mít velmi vysokou sociální inteligenci a v životě se může uplatnit lépe než ten, který se dokázal cokoli naučit teoreticky, ale své znalosti nedokáže uplatnit v praxi.

Dlouhodobé prožívání neúspěchu ve škole však může značně ovlivnit žákovu psychiku, mnohdy s trvalými následky.

Helus v této souvislosti hovoří o syndromu neúspěšné osobnosti. Vysvětluje ji tím, že na základě předchozí opakující se negativní zkušenosti, např. neúspěch v nějaké oblasti, si žák vytvoří určitý postoj, který bude nepříznivě ovlivňovat jeho chování a v důsledku toho i jeho výkony. Typickým příkladem je „zaškatulkování“ určitého žáka díky několika neúspěchům mezi špatné žáky. Žák se pak může sebevíc snažit o zlepšení, ale jakýkoliv úspěch je učitelem považován za náhodu, žáka pak neustále zkouší a testuje, dokud ho opravdu na něčem „nenachytá“. Žák nabude dojmu, že jakákoliv snaha je zbytečná, což může ovlivnit další žákovy činnosti. (Helus, Z. 2004. 288 s.)

Vágnerová uvedený problém nazývá syndromem naučené bezmocnosti. Škatulkování - nálepkování (přisouzení role neúspěšného žáka/problémového dítěte) může fungovat jako sociální stigmatizace, která může ovlivňovat žákovu úspěšnost ve škole, jeho postoj ke škole a také k akceptaci postavení učitele. Je to negativní model, do kterého je dítě vmanipulováno učitelskými postoji. (Vágnerová, M.2004. 170 s.)

Zdroj obrázku: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/901264-z-deniku-zaka-iii-b/>

Příčiny neprospěchu:

- žákova osobnost
- učitelova osobnost
- rodina
- škola
- problémy v sociální oblasti

Faktory podílející se na úspěchu a neúspěchu lze pro přehlednost rozdělit do několika oblastí:

- akademická oblast – náročnost a požadavky předmětu, druh předmětu, struktura předmětu, vztah pedagoga k žákům/studentům, objektivní hodnocení pedagoga, styl výuky, komunikační dovednosti pedagoga, možnost komunikace s pedagogem i mimo vyučování, materiální vybavení učeben, školy atd;
- sociální oblast – struktura rodiny (úplná, neúplná, single-parent family), bytové a ekonomické poměry rodiny, vzdělanostní úroveň rodiny, již vzniklá vlastní rodina (u studentů kombinované formy studia), uplatnění dosaženého vzdělání (práce v oboru), vzdálenost školy od místa bydliště, sociální kontakty, očekávání rodiny atd;
- personální oblast – zdravotní stav žáka, přítomnost vývojových poruch učení, žákovy postoje ke studiu, adaptace na školu, čas věnovaný přípravě na předmět, motivace ke studiu, zájem o předmět, temperament, inteligence, předchozí vzdělání, dosavadní znalosti o vyučované problematice atd. (Teleková, K., 2012)

Hlavním cílem výchovně-vzdělávacího procesu je **komplexní rozvoj žáka**.

U žáků rozvíjíme zejména tyto čtyři části struktury osobnosti:

1. Kognitivní (poznávací)
2. Afektivní (postoje, názory)
3. Psychomotorická (dovednosti)
4. Výchovná (rozumová, mravní, estetická, tělesná)

Moderní pedagogika je zaměřena především na odbourávání memorování (papouškování), snahou je probouzet v žácích vnitřní motivaci a potřebu se učit, rozvíjet pozitivní postoj ke vzdělávání a vzdělání řadit do vyšších pozic v hodnotovém žebříčku.

Přehled vstupních determinant edukačního procesu

1. Charakteristika žáka/žáků

- a) kognitivní – inteligence, schopnosti, styly učení aj.
- b) afektivní – postoje, motivace (vnitřní, vnější), potřeby, nejistota žáka aj.
- c) fyzické – věk, pohlaví, tělesná a zdravotní zdatnost aj.
- d) sociální a sociokulturní – vzdělanostní úroveň rodiny, umístění vzdělání v hodnotovém žebříčku aj.

2. Charakteristika učitele/učitelů

- a) osobnostní – charakter, temperament, zdravotní stav aj.
- b) profesní – odborné předpoklady, zkušenosti, odpovědnost za úspěšnost žáků aj.

3. Charakteristika edukačních konstruktů

- a) kurikulární programy – např. zaměření vzdělávacích programů aj.
- b) učebnice – kvalita, rozsah a obtížnost učiva aj.
- c) evaluační nástroje – zpětná vazba, korespondence se standardy aj.

4. Charakteristika školy

- a) materiální vybavenost
- b) profil učitelských kádrů aj.

Pedagogická psychologie ve vztahu k učiteli

Osobnost učitele – klíčové kompetence (dle Vašutové)

<p>1. Kompetence oborově předmětová</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Má osvojeny systematické znalosti aprobačního oboru v rozsahu a hloubce odpovídající potřebám ZŠ/SŠ. ● Je schopen/a transformovat poznatky příslušných oborů do vzdělávacích obsahů vyučovacích předmětů. ● Dovede integrovat mezioborové poznatky a vytvářet mezipředmětové vztahy. ● Umí vyhledávat a zpracovávat informace zejména v oblasti aprobačních oborů. ● Disponuje uživatelskými dovednostmi ICT.	<p>2. Didaktická a psychodidaktická</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ovládá strategie vyučování a učení. ● Dovede využívat základní metodické materiály ve výuce daného předmětu a je schopen/a je přizpůsobit individuálním potřebám žáků a požadavkům konkrétní školy. ● Má přehled o vzdělávacích programech a dovede s nimi pracovat při tvorbě vlastních výukových projektů. ● Má znalosti o teoriích hodnocení a dovede je využívat. ● Dovede využívat ICT pro podporu učení žáků.
<p>3. Obecně pedagogická</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ovládá procesy a podmínky výchovy. ● Dovede se orientovat v kontextu výchovy a vzdělávání na základě znalostí vzdělávacích soustav a trendů jejich rozvoje. ● Je schopen/a podporovat rozvoj individuálních kvalit žáků. ● Má znalosti o právech dítěte a respektuje je ve své práci.	<p>4. Diagnostická a intervenční</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Dovede použít prostředky pedagogické diagnostiky. ● Je schopen/a identifikovat žáky se specifickými poruchami učení a pracovat s nimi. ● Ovládá způsoby vedení talentovaných žáků. ● Je schopný/á rozpoznat sociálně patologické projevy žáků.

	<ul style="list-style-type: none"> ● Ovládá prostředky k zajištění kázně.
<p>5. Sociální, psychosociální a komunikativní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ovládá prostředky utváření pozitivního učebního klimatu ve skupině. ● Ovládá prostředky socializace žáků. ● Dovede se orientovat v náročných sociálních situacích ve škole. ● Ovládá prostředky pedagogické komunikace. ● Dovede uplatnit efektivní způsoby komunikace a spolupráce s rodiči a ostatními sociálními partnery. 	<p>6. Manažerská a normativní</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Má základní znalosti o zákonech, dalších normách a dokumentech; ● Orientuje se ve vzdělávací politice. ● Má znalosti o podmínkách a procesech fungování školy. ● Ovládá administrativní úkony spojené s evidencí žáků. ● Má organizační schopnosti pro mimo výukové aktivity žáků; ● Je schopen/a vytvářet projekty na úrovni institucionální spolupráce včetně zahraniční.
<p>7. Profesně a osobnostně kultivující</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Má všeobecný rozhled. ● Umí vystupovat jako reprezentant profese. ● Má osobnostní předpoklady pro kooperaci s kolegy. ● Je schopen/a reflektovat vzdělávací potřeby a zájmy žáků. 	<p>8. Ostatní předpoklady</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Psychická odolnost a fyzická zdatnost. ● Dobrý aktuální zdravotní stav. ● Mravní bezúhonnost.

Autodiagnostika učitele

Autodiagnostika učitele je proces, při kterém pedagog získává zpětnovazební informace o své pedagogické činnosti (jak kladné, tak i záporné) s cílem zdokonalovat ji a dále rozvíjet.

Aby byla autodiagnostika účinná, musí být pedagog na základě získaných informací schopen vytvořit postup k odstranění zjištěných nedostatků.

Základní součástí autodiagnostiky je **sebereflexe** neboli uvědomování si svých osobnostních charakteristik, svého jednání, schopnost analyzovat a porovnávat dřívější zkušenosti, jejichž rozbor vede ke zdokonalování vlastní pedagogické činnosti.

Někteří pedagogové provádí autodiagnostiku pouze namátkově, ale mnozí ji vykonávají pravidelně a považují ji za nedílnou součást své profese.

Impulsy k autodiagnostice

1. Konkrétní problém, který musí pedagog vyřešit:

- situace je pro pedagoga jednodušší, protože ví, na kterou oblast se musí zaměřit,
- vyvolaná aktuálním problémem,
- nezabrání ostatním problémům ani neodhalí problémy, které si pedagog neuvědomuje;

2. Snaha zhodnotit svou pedagogickou činnost jako celek:

- časově náročnější, více pracná, ale komplexní,
- nutnost rozdělit svou činnost na jednotlivé oblasti, na které se pedagog postupně zaměří obecně, za účelem zhodnocení své činnosti,
- ze získaných informací po tomto „prvním kole autodiagnostiky“ pak stanoví, které oblasti vyžadují nějakou změnu a na ty se dále zaměří,
- většinou se na této autodiagnostice podílí i kolegové, nadřízení, ale i žáci;

3. Autodiagnostika vyvolaná vnějšími faktory:

- při hodnocení učitele nadřízeným, případně školní inspekcí, před nimiž chce učitel odstranit své nedostatky.

Hlavní oblasti autodiagnostiky

A. Učitel a výuka

- přístup učitele k výuce,
- uvědomění si svého pohledu na učivo/předmět,
- učitelovy znalosti o daném učivu/předmětu,
- přípravy na hodinu.

B. Pedagogické působení na žáky

- pedagogická komunikace se žáky,
- práce s problémovými žáky,
- celková diagnostika jednotlivých žáků (nalézt faktory ovlivňující učení žáků a na jejich základě vyhodnotit učitelovo působení).

C. Důsledky pedagogického působení na žáky

- klasifikace (zda skutečně odráží schopnosti žáka nebo zda nevykazuje známky žákova nezájmu o předmět),
- postoj žáků k předmětu a k učiteli (chování žáků v hodině, jak se žáci vyjadřují o předmětu, diskuse s rodiči a kolegy, ...).

Metody a techniky autodiagnostiky

1. Sebereflektující otázky (např. dotazník)

- pomáhají učiteli uvědomit si svůj přístup k předmětu, k učivu a k žákům.
- Otázky nemusí učitel vymýšlet sám, lze je nalézt na internetu nebo v publikacích zabývajících se autodiagnostikou, např:
  - Co je důležité, aby studenti z mého předmětu znali?
  - Co jim v životě k něčemu bude?
  - Co vyžadují od studentů? Co jim povolují?
  - Zním styly učení svých žáků? Víím, jak se učí a beru na jejich styl učení při výuce ohled?

2. Deník učitele

- Učitelovy záznamy o každé hodině.
- Popis problémů i úspěchů, jak vznikly, co jim předcházelo, jak třída reagovala.

3. Videozáznam

- Dnes moderní metoda.
- Dovoluje učiteli vidět se z pohledu žáků.
- Umožňuje učiteli znovu se vrátit do jednotlivých situací a rozebrat správnost řešení.
- V současné době je možné oslovit i specializované firmy, které kromě pořízení videozáznamu, pořádají různá školení zaměřená na autoevaluaci a k pořízeným videozáznamům poskytují podrobný rozbor.

4. Hospitace kolegů a nadřízených (kolegiální supervize)

- Přínos pro oba kolegy.
- Umožní jiný pohled na učitelovy praktiky, může odhalit nedostatky, které není schopen učitel odhalit sám.

5. Žákovské posuzování výuky

- Rozhovory se žáky.
- Dotazníky.
- Bývá zajímavé porovnávat tyto informace s informacemi, které si učitel sepsal jako odpovědi na své sebereflektující otázky.

6. Analýza klasifikace žáků

- Rozbor písemných i ústních zkoušení žáka.
- Samostatné žakovské práce, referáty atd.
- Opětovný rozbor prací a kvalita učitelova ohodnocení.

7. Dotazník postojů žáka k předmětu

- Podobné jako bod 5, ale zde se jedná o komplexní postoj k předmětu, nejen k výuce.

Metoda VTI (videotrénink interakcí)

- Poměrně nová metoda, která vznikla na počátku 80. let 20. století v Nizozemsku a rozšířila se do většiny Evropských států i do USA. Jejím tvůrcem je holandský psycholog a terapeut Harrie Biemans.
- V zahraničí je metoda video-tréninku interakcí známa pod zkratkami VHT (Video Home Training) nebo VIG (Video Interaction Guidance).
- V České republice ji od roku 1995 praktikuje občanské sdružení SPIN.
- Metoda VTI se nezaměřuje pouze na problémy učitel x žák, ale je použitelná i v jiných problémových komunikacích (rodič x žák, nadřízený x podřízený aj.).
- VTI je metoda, která má pomoci zlepšit komunikační schopnosti těch, kteří o toto zlepšení usilují.
- V rámci metody VTI učitel spolupracuje s vyškoleným videotrenérem, který pořizuje videomateriál a pak provádí s učitelem rozbor natočených situací.

Základní postup VTI pro učitele

1. **Natáčení** – videotrenér natočí několik běžných situací ve třídě;
2. **Analýza videonahrávky** – provádí sám videotrenér, kdy z pořízeného materiálu vybere ty ukázky, které ukazují silné stránky učitele (motivace pro další rozvoj) a naopak ty, které poukazují na některé chyby, které je potřeba odstranit;
3. **Zpětnovazební rozhovor** – videotrenér společně s učitelem projdou připravené ukázky, prodiskutují problémové partie a hledají společně řešení. Díky technice je možné si jednotlivé pasáže přehrávat znovu a zastavovat vybrané momenty, což významně pomáhá k názornějšímu vysvětlení;
4. **Opakování** - na základě výsledků zpětnovazebního rozhovoru se připraví nové natáčení (bod 1) a tím vzniká cyklus, který se opakuje až do vyřešení problému.

Faktory ovlivňující interakci učitele a žáka

Sociální faktory

Mezi sociální faktory, které ovlivňují interakci mezi učitelem a žákem, patří celková společenská atmosféra, koncepce státu v oblasti vzdělávání a výchovy, tradice školy, složení pedagogického sboru a vztahy mezi učiteli, způsob řízení školy, celkový životní styl a jeho specifické modifikace u sociálních skupin a jednotlivců zapojených do výchovně-vzdělávacího procesu, vztahy a pozice jednotlivých žáků v rámci školní třídy, rodinné zázemí učitele i žáka, vztahy mezi rodinou a jednotlivými pedagogy, vztah rodiny ke vzdělání obecně aj.

Osobnost žáka

Každý žák je jedinečná originální osobnost, proto by měl pedagog i vychovatel ke každému žákovi přistupovat individuálně, byť se vzhledem k velkému počtu dětí ve třídách v současné době prakticky jedná o nadlidský výkon.

Faktory žákovy osobnosti ovlivňující interakci učitele a žáka:

Sebehodnocení

Přístup žáka k učiteli je založen na jeho předchozích zkušenostech s dospělými, na jejich systému hodnocení. Důležité je, aby žákovo sebehodnocení odpovídalo jeho možnostem, aby nebylo nepřiměřené v obou směrech. Jestliže je žákovo hodnocení příliš vysoké, není pak schopen odhadnout své možnosti, předpokládá u sebe vyšší výkon a má tendenci své selhání přisuzovat učiteli. Vzniká mezi nimi napětí. Pokud je žákovo sebehodnocení nepřiměřeně nízké, brzdí svou výkonnost a provokuje svým chováním k negativnímu hodnocení ze strany učitele. Tím prohlubuje sociální vzdálenost mezi nimi a neumožňuje učiteli proniknout do svého systému hodnocení a dát mu tak možnost větší objektivity. Zvládnutí takové situace je především na učiteli.

Temperament

Na základě poznání žákova temperamentu lze formovat vzájemný vztah mezi učitelem a žákem, umožňuje učiteli volit vhodný přístup k žákovi. Temperament vyjadřuje rychlost a intenzitu reakcí (aktivita, pohyblivost i pasivita, strnulost), typ přizpůsobivosti v nových podmínkách (vstřícnost, ale i obavy, strach), emoční ladění (optimismus, ale i pesimismus, deprese), intenzitu reakcí (vzrušivost, apatie), jejich stálost (stabilita, labilita, odolnost vůči různým podnětům). (Mareš, J. 2013)

Učitel obvykle reaguje příznivěji na typy aktivní, optimistické, bez extrémních reakcí a stabilních v projevech. Zároveň by ale měl temperamentové dispozice žáka respektovat a měl by vytvářet podmínky pro optimální profilaci temperamentových předpokladů.

Vývojové zvláštnosti a pohlaví žáka

K faktorům ovlivňujícím vztah učitele a žáka bývá zařazován i věk a pohlaví učitele, např. žáci mladšího školního věku reagují příznivěji na mladé učitelky a vyrovnané starší učitele.

V pubertálním věku preferují učitele mladší a ve středních letech. Žáci staršího školního věku mají lepší vztah k učitelům věkově bližším, případně starším. Dalším faktorem je pohlaví žáka. Chlapci mají výrazné problémy v interakci s učitelkou i učitelem. Emocionálně vstřícnější a více se podřizující chování dívek je přijímáno ze strany učitele příznivěji. Učitele v jeho posuzování mnohdy ovlivňuje i větší důslednost a pečlivost dívek, jejich vyšší schopnost vyjadřování, často i fyzická atraktivita. Vliv může mít také rozdílná bio-psycho-sociální zralost chlapců a dívek. (Mareš, J. 2013)

Z výše uvedeného je patrné, že od mladšího školního věku jsou žáky a studenty kladněji přijímáni a hodnoceni učitelé muži než učitelky ženy. Z psychologického hlediska je na příčiny tohoto fenoménu celá řada mnohdy rozdílných názorů odborníků.

Osobnost učitele

Obecně je osobnost vymežována dispozicemi biologickými, psychickými a sociálními. K předpokladům učitele patří energie, aktivita, odolnost vůči frustraci, citová stabilita, vyšší intelektuální úroveň, tvořivost, racionální přístup k problémům doprovázený schopností reflexe druhých lidí a vyšší empatií, přiměřená sebedůvěra a dominance, rozhodnost a odpovědnost, asertivita, úroveň vědomostí a dovedností atd.

Existují různé *typologické (normativní)* přístupy k učitelově osobnosti, vycházející z dominantních znaků osobnosti. Například logotrop (orientace na vědomosti žáka) a paidotrop (orientace na osobnost žáka), extrovert, introvert, sangvinik, cholerik, flegmatik a melancholik. Nelze přesně určit, jaký typ je v pedagogické praxi nejúspěšnější. (Mareš, J. 2013).

Faktory učitelovy osobnosti ovlivňující interakci učitele a žáka:

Postoj učitele

Jedná se o hodnotící, citově zabarvený vztah k žákům, který se vytváří v průběhu přímé interakce. Postoj je ovlivněn sociální rolí, učitelovou představou o ideálním i konkrétním žákovi, učitelovým způsobem vnímání skutečnosti, postojeovým zaměřením, kontextem školní třídy, charakterem vyučovaného předmětu i dalšími faktory. Postoje k žákům se vyznačují stálostí a přenosností aplikovaných do různých situací. Učitelé zaujímají vyhraněné postoje až ke 2/3 žáků ve třídě.

Představa o žákovi vzniká v důsledku předchozí zkušenosti a umožňuje předvídat chování žáka i situace, která nastane. Představa žáka je subjektivní a obsahuje vedle objektivně daných výsledků interakce i osobnostní dispozice učitele. V případě nepotvrzení představy nedochází vždy ke změně, představa o žákovi má tendenci k posílení. Učitel se k žákovi chová tak, aby došlo k potvrzení představy. Volí podvědomě takové strategie jednání, které žáka vedou k chování a výkonům potvrzujícím už existující poznatky o něm (Pygmalion a Golem efekt). (Mareš, J. 2013).

Percepčně postojeové zaměření učitele se projevuje v tendenci připisovat určité příčiny určitému typu projevu žáka. Atribuce žáka učitelem ovlivňuje autoatribuci žáka – výklad příčin vlastních výkonů a chování jako úspěšného nebo neúspěšného na základě percepce hodnocení učitelem.

Preferenční postoje. Pro každého pedagoga je velmi těžké vždy a za všech okolností zaujímat zcela objektivní postoj. Nemělo by ale docházet ke vzniku preferenčních postojů, tzn. výrazné zaměřenosti pouze na některé žáky ve třídě, pozitivní i negativní. Postoj učitele má vliv na osobnost konkrétního žáka, oblíbení žáci jsou lépe hodnoceni, jejich výkon je nadhodnocován, neoblíbení žáci jsou hůře hodnoceni, jejich výkon je podhodnocován, což v důsledku ovlivňuje třídu jako celek. Uvedené situace u žáků vyvolávají pocity nespravedlnosti, krivdy a mohou vést ke vzniku konfliktů mezi žáky. Mohou mít vliv i na životní orientaci žáka, vztah žáka i třídy k určitému předmětu, k učivu, ke škole, na profesní volbu žáka a jeho životní orientaci. (Mareš, J. 2013).

Příčiny postojového zaměření, chyby v percepci bývají často neuvědomělé, skrývají navyklá hodnotící schémata jako citlivost na klíčové podněty, např. nadhodnocování žáků s brýlemi, postoje na základě předsudků (rasové, náboženské a politické předsudky), soukromé teorie osobnosti (založené na zkušenosti, logice), stereo-typizace (hodnocení podle příslušnosti žáka k určité sociální skupině), vliv sympatií a antipatií, vliv emočního ladění učitele (optimistický učitel percipuje u žáků pozitiva, pesimistický negativa) aj.

Důsledky postojového zaměření učitele. Postojové zaměření učitele má vliv na kvalitu komunikace mezi učitelem a žáky, na osvojování různých sociálních rolí žákem, hodnocení činnosti žáka, diferencování žáků do skupin na výkonné, průměrné a slabé či na hodné a problémové. Přestože učitelova diferenciací je většinou pomyslná, žáci jsou schopni ji velmi brzy odhalit. Ovlivňuje nejen vztah žáků k učiteli, ale také vyvolává tendence ke zobecnění, determinuje žákovo sebehodnocení, jeho vztahy k lidem, jeho životní cestu. (Mareš, J. 2013).

Styly vedení

Pod tímto pojmem rozumíme typické soubory chování vůči žákům. Základními extrémy jsou styly dominantní (autoritativní) a liberální a jejich středem je styl demokratický (sociálně – integrační). Jedná se o základní styly vedení bez faktoru emočního vztahu k žákům.

Dominantní styl jednoznačně vymezuje požadavky na žáka, způsob kontroly a hodnocení. Tento styl je typem jednosměrné komunikace, málo respektuje přání a potřeby žáků. Dominantní způsob řízení vede k vysokým výkonům většinou krátkodobě, nevytváří mezi žáky kooperativní vztah a snižuje aktivitu žáků.

Demokratický styl je založen na podněcování aktivity žáků, přičemž mají možnost podílet se na společné činnosti. Tento styl respektuje přání a potřeby žáků, vede je ke kooperaci a postupně ke stabilně vysokým výkonům. Je založen na oboustranné komunikaci. Učitel uplatňuje svou autoritu, ale nikoli příliš dominantním způsobem. Jedná se o styl optimální.

Liberální styl se vyznačuje minimálními zásahy do výchovně-vzdělávacího procesu, ponechává volný průběh událostí. Učitel má obvykle na žáky velmi málo požadavků, což ve svém důsledku vede k nekázní, malé kooperaci a ve většině případů též k nižším výkonům. (Mareš, J. 2013).

Odměna a trest

Odměnou ve škole je kromě dobré známky především pochvala. V dnešní době již známe velkou moc pochvaly nejen v oblasti výchovy a vzdělávání. Je mocnější než trest. Pochvala motivuje, podněcuje k dalším výkonům, obohacuje. Chválit bychom ale měli přiměřeně. „S pochvalou bychom měli zacházet jako s polévkou a solí. Neslaná polévka není dobrá, ale přesolená také ne.“ (Švarcová, 2012).

Šikana

Šikana je jakékoli chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit, ponižovat nebo zastrašovat jiného člověka či skupinu lidí. Jedná se o závažnou agresivní poruchu chování. Výskyt je věkově neomezený, objevuje se již v mateřské škole a také v domovech důchodců.

Hlavní rysy šikany

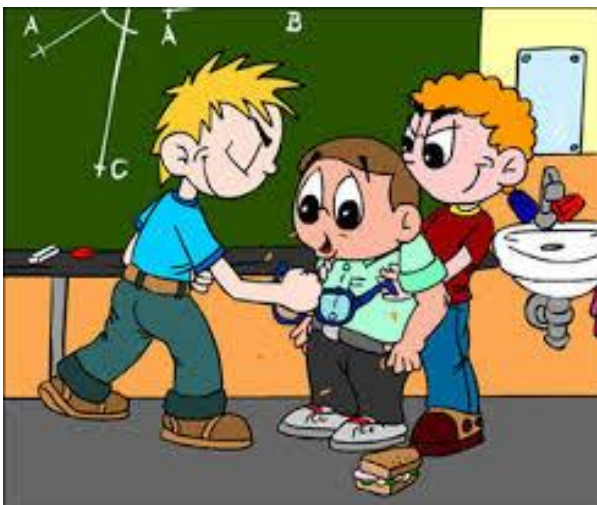
1. patrný úmysl ublížit
2. útoky jsou opakované
3. nepoměr sil mezi útočníkem a obětí

Hlavním znakem je samoučelnost a agrese.

Šikanování je těžkou poruchou vztahů ve skupině. V jakékoli skupině se postupně vykrystalizují jedinci na konci oblíbenosti i jedinci s agresivními sklony. Šikana je velmi nebezpečná v každém věku. Její následky na duševním a tělesném zdraví mohou být vážné, dlouhodobé i celoživotní.

Ke vzniku přispívá

- náročná situace ve skupině, kde se zvyšuje napětí;
- nuda, kterou agresivní jedinci zahánějí vymyšlením programu na úkor slabých;
- ve skupině, kde se sejde několik výrazných agresivních asociálů.

Zdroj obrázku: <http://www.eprojekt.gjs.cz>

Aktéři šikany

Agresor/agresoři

Oběť/oběti

Silná osobnost/silné osobnosti

Neutrálové

Dělení šikany

a) *skrytá*: ostrakizmus

- projevuje se sociální izolací, vyčleněním oběti ze skupiny, slovní šikanou (pomluvy, intriky, legrácky,...); je nejběžnějším druhem šikany (hlavně u dívek a žen).

b) *zjevná*:

1. fyzické násilí a ponižování – bití, týrání, kopání, podrážení nohou apod.
2. psychické ponižování a vydírání – veřejné zesměšňování, nucení k posluhování, obnažování, sexuální vydírání apod.
3. destrukce majetku oběti.

Stadia vývoje šikany

1. Ostrakizmus, skrytá šikana, „ořukávání“ potenciálních obětí, zjišťování, co si může (agresor) dovolit a na koho.
2. Fyzická agrese - psychický nátlak a neustálé přitvrzování manipulace přerůstá ve fyzickou agresi.
3. Vytvoření jádra - vznik skupiny agresorů, kteří tyranizují ostatní.
4. Normy agresorů přijímá většina.
5. Totalita (dokonalá šikana) - agresoři ztrácejí zábrany, normy jsou přijaty všemi členy skupiny.

Šikana v dyádě

Jedná se o šikanu ve dvojici, mezi dvěma jedinci, kteří velmi často bývají v přátelském, kamarádském či dokonce mileneckém nebo manželském vztahu. Ve školním prostředí je šikana ve dvojici poměrně častým jevem. Vyskytuje se více u dívek, ale není výjimkou ani u chlapeckých dvojic – kamarádů. Tento typ šikany je o to nebezpečnější, že je ještě obtížněji odhalitelný než „klasická“ šikana s více aktéry.

Šikana ve dvojici se uskutečňuje většinou beze svědků, pouze mezi oběma účastníky. Navíc oběť si ve většině případů ani neuvědomuje, že je šikanována. Chování své „kamarádky“ (kamaráda) považuje za naprosto normální. Nepřipouští si, že by mohlo jít o využívání a manipulaci. U šikany v dyádě volí agresor zejména různé způsoby manipulace s obětí, především ponižování osobnosti oběti, citové vydírání, vyzdvihování jejich přátelství a výhrůžky, pokud oběť agresora – kamarádku (kamaráda) nějakým způsobem zklame.

Agresor snižuje sebevědomí oběti, zvyšuje její závislost na něm a postupně zcela ovládne její samostatné rozhodování. U obou účastníků šikany ve dvojici se nejčastěji jedná o vlastní citové strádání, které je v případě agresora uspokojováno ovládnutím, manipulací, citovým vydíráním, budováním závislosti na sobě. V případě oběti jde většinou o potřebu a touhu mít kamaráda, mít někoho blízkého a to třeba za každou cenu.

Oba aktéři často pocházejí z tzv. dobrých rodin, ale bohužel také velmi často bývá v těchto rodinách nějaký skrytý, veřejnosti utajený problém. Může se jednat „pouze“ o nedostatek času na popovídání si s dítětem, na uspokojení jeho citových potřeb, ale může jít též o závažnější poruchu vztahů v rodině. Někdy bývá, podobně jako u jiných problémů, také příčina šikany v dyádě neznámá a nevysvětlitelná.

Dělení párových vztahů

1. *vztah vzájemné spolupráce* – je považován za neoptimálnější vztah ve dvojici, mezi přáteli apod.
2. *vztah symbiotický* – bývá spojenectvím dvou tělesně, mnohdy i mentálně, odlišných jedinců, kteří si vzájemně vycházejí vstříc, doplňují se.
3. *vztah parazitický* – jedná se o vztah založený na pomyslné nadřazenosti jednoho subjektu (dítěte) nad druhým, jeho využívání, manipulování s ním apod. Tento vztah je typický pro šikanu v dyádě.

Mobbing a bossing

Jedním z druhů šikany, který se vyskytuje na pracovišti je mobbing.

Zdroj obrázku: <http://www.billancpartners.cz/>

Agresorem v tomto případě bývá jeden z kolegů. Jeho nejčastějším cílem je poškození kolegy za účelem jeho propuštění ze zaměstnání, jeho zdiskreditování, znevážení jeho osobnosti apod. Za mobbing je považováno sexuální obtěžování na pracovišti, sociální izolace, pomluvy, zesměšňování, ponižování, časté neoprávněné kritizování, vyhrožování násilím či jiné formy úmyslného znepríjemňování života. Vše většinou na pozadí vlastního strachu.

Obdobou mobbingu je bossing, s tím rozdílem, že se šikany dopouští nadřízený pracovník. V tomto případě se kromě projevů uvedených u mobbingu přidávají například nepřiměřeně náročné úkoly, nesmyslné úkoly, vyhrožování výpovědí, úmyslné přehlížení, bránění vyjádřit svůj názor apod.

Zdroj obrázku: <http://www.naseinfo.cz/clanky/prace-a-kariera/mobbing/mobbing-psychicky-teror-na-pracovisti>

Příčiny šikany na pracovišti

Příčinou mobbingu může být (vedle příčin typických pro ostatní druhy šikany)

- strach z neúspěchu,
- strach ze ztráty zaměstnání,
- pocit sociálního ohrožení,
- konkurenční vztahy na pracovišti,
- závist,
- sexuální odmítnutí apod.

Právní aspekty šikany

Z trestního hlediska musí být splněny dvě podmínky trestní odpovědnosti, stránka materiální a stránka formální. Materiální stránka trestného činu spočívá v tom, že se pachatel dopustil jednání, které splňuje znaky konkrétního trestného činu tak, jak jsou vymezeny v trestním zákoně. Formální stránka spočívá jednak v úmyslu pachatele takového jednání se dopustit (za předpokladu, že se jedná o pachatele trestně odpovědného), dále že míra společenské nebezpečnosti jeho jednání dosahuje intenzity uvedené v zákoně. Trestní odpovědnost pachatelů je závislá na věku.

Do 15 let je jedinec dítětem, osoby starší 15 let se považují za mladistvé, dospělost z hlediska trestní odpovědnosti nastává dosažením 18. roku věku. I proti dětem mladším 15 let lze poměrně účinně zakročit. Nejedná se o sankce ve smyslu trestního či přestupkového práva, ale například umístění dítěte v ústavu může být dostatečnou hrozbou i trestem za jednání, které výrazně porušuje společenské a legislativní normy. U osob s trestní odpovědností je

nejúčinnější občansko-právní řízení; neplatí zde presumpce neviny; pachatel musí sám dokázat, že se neprovinil. Sankce – peněžitý trest až do statisíců Kč, exekučně vymahatelné.

Strategie řešení šikany

Ministerská strategie

1. rozhovor s informátory

- pochválit, ocenit, ujistit, že se nikdo nedozví, kdo situaci oznámil,
- oznamovatel šikany musí z rozhovoru poznat, že nás problém zajímá a budeme ho řešit;

2. nalezení vhodných svědků (tento krok je nejtěžší);

3. individuální či konfrontační rozhovory se svědky

→ zvláště oběť i agresor;

4. zajištění ochrany oběti/obětí;

5. rozhovor s agresory.

Na co se ptát:

- kdo je obětí, kdo je ještě dál šikanován;
- zda není ve skupině někdo, kdo je obětí, ale i ubližuje;
- kdo je agresorem a kolik jich je;
- kdo z nich je iniciátor a kdo je aktivní účastník;
- teprve poté zjišťujeme, co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem;
- jak závažné manipulativní prvky byly agresory použity;
- jak dlouho šikanování trvá.

Důležité rady:

- zaznamenávat odpovědi, později vytvořit komisi (ředitel školy, výchovný poradce, třídní učitel, policie, rodiče, kolegové);
- dobré je situaci zkonzultovat s kolegou, odborníkem;
- předstoupit před třídu a seznámit žáky s agresorem, neuvádět oběti;
- vyjmenovat agresory, shrnout fakta, co se prokázalo a potvrdilo, že docházelo k ubližování, proto jsme to museli vyšetřit a potrestat;
- navrhneme tento trest (důtka, vyloučení,...);
- možno navrhnout další opatření (charta proti šikaně, program proti šikaně, preventivní techniky,...);

Vše by se mělo vyšetřit co nejdříve.

V některých případech šikany lze použít metodu vnějšího nátlaku nebo metodu usmíření.

Metoda vnějšího nátlaku je metodou, která se aplikuje formou hrozby (přeřazení do jiné školy, umístění do diag. ústavu atd.).

Metodu usmíření lze použít v případě počáteční formy šikany, kdy skupina ještě nepřijala normy agresorů.

Psychologická strategie pomoci oběti

Růžový slon

Vychází z toho, že oběť většinou reaguje stejným způsobem

→ červenání, natahování, pláč

Hlavní aktéři: *David – oběť a Michal – agresor*

Davide

- umíš držet tajemství, porušil jsi ho někdy, držíš slovo, nikomu to nesmíš říct, aby to fungovalo → kdykoliv se Michal k tobě přiblíží tak udělej tyto tři věci:

1. - představ si růžového slona – už jsi ho někdy viděl, ne?, on taky ne, protože neexistuje, jen v tajemstvích a fantazii

- podívej se Michalovi na hlavu a představ si, že mu na ní přistál růžový slon a pěkně se na ní usadil

2. - představ si, kdykoli Michala uvidíš, že je bez vlasů a zubů

3. - dále si představ, že má rozepnutý poklopec.

Až se zase, Davide, uvidíme, řekneš mi, co se u tebe změnilo.

- tyto děti potřebují vnitřní zbraň, jakousi tajnou zbraň, která jim dá pocit jistoty, začínají pak reagovat úplně jinak.

Prevence šikany

Výchova silných osobností.

Charta proti šikaně.

Informovanost o možných příznacích šikanování, mobbingu, bossingu.

Rady obětem.

Rady pro vedoucí pracovníky – platí s výjimkou bossingu.

Sociometrie

Sociometrické metody zaměřené na mapování klimatu ve třídě patří mezi jedny z nevhodnějších úvodních prostředků k prevenci šikany nejen ve škole.

Ve školních kolektivech jsou nejvíce používané metody zjišťující míru vlivu, sympatie a z nich vyplývající náklonnosti.

Index vlivu + index sympatie – velmi stručné hodnocení výsledků:

- velmi vlivný + velmi sympatický = formální vůdce;

- velmi vlivný + nesympatický = neformální vůdce, iniciátor, agresor;

- žádný vliv + sympatický = neumí se prosadit, může se stát potenciální obětí;

- průměrně vlivný + průměrně sympatický = sociometrický stín, neutrální, mezi těmito dětmi lze najít vhodné svědky;

- nevlivný + nesympatický = potenciální oběť.

Vhodné je zadat několik doplňovacích otázek (uvádět max. 3 jedince)

1. Kdo je přátelský a kamarádský?
2. Komu to myslí a kdo má dobré nápady?
3. S kým je největší legrace?
4. Kdo je spolehlivý a zodpovědný?
5. Kdo dává třídu (skupinu) dohromady?
6. Kdo je soucitný sympatický, kdo dokáže naslouchat?
7. Kdo je uznáván nebo oblíben u učitelů?
8. Kdo se zastává slabších a nějak znevýhodněných?
9. Kdo je pro opačné pohlaví přitažlivý (názor ve třídě)?
10. Kdo je tělesně zdatný, kdo má sílu?

Sociometrické metody se doporučují uskutečnit na 2. stupni ZŠ nejdříve v pololetí 6. ročníku, dále nejpozději na začátku 8. ročníku. Na SŠ v pololetí 1. ročníku a na začátku 3. ročníku. Vhodné je metody kombinovat a k jejich vyhodnocení pozvat odborníka.

Další možnosti mapování dynamiky ve skupině

Malování mandal

Uskutečňuje se po relaxaci, mandaly se vybarvují z vnější části do středu (není nutné)

→ žáci si vybarvují mandalu podle vlastního výběru, včetně výběru barev, kterých by mělo být co nejvíce na výběr.

Arteterapie

Arteterapie se využívá především k léčebným účelům, je jednou z cest k otevření se, odreagování, uvolnění.

Arteterapie má vypovídací hodnotu → odhalí, jaký člověk je, jak se cítí, v jakém je právě rozpoložení. Nejčastěji se používá výtvarná činnost – kreslení, koláže, práce s hlínou, s kamínky, látkami a různými dalšími materiály.

Kresba jednotlivce

Individuální témata, např.: dům mých snů, můj erb, moje životní cesta, moje životní křižovatky, já a moje škola, moje sny, čeho se bojím, co mě láká, můj největší problém, já před deseti lety, já za deset let,...

Interpersonální témata, např.: já mezi lidmi, moje postavení v rodině, moje rodina a já, já a moje třída, třída zakletá v zoologickou zahradu, naše třída jako království (král, královna, princ, princezna, komorník, poddaní, ...).

Kresba ve dvojici

Dva kreslí na jeden papír, např.: dům, strom, zvíře, loď, květinu, muže, ženu, dítě,...

Účel: sebepoznání, sebeporozumění, neverbální komunikace, určení dominance, spolupráce, tolerance.

Skupinová kresba

Celá skupina kreslí na jeden papír.

Např.: dům pro nás všechny, postava složená ze členů skupiny (vlasy Aničky, oči Marušky, ruce Pepíka,...), naše třída jako armáda, naše třída na pustém ostrově,...

Možnosti využití pro učitele:

- poznání dynamiky a vztahů ve třídě,
- projeví se dominance, rivalita, frakce,
- rozvíjí se tvořivost, spontánnost,
- nácvik komunikace, kresba umožňuje ventilovat napětí.

Pedagogická psychologie ve vztahu k IT

Kyberšikana

Internetová šikana nebo také kyberšikana. Počítačová šikana je druhem šikany, při které se používají moderní technologie, především elektronické, jako jsou mobilní telefony, internet, e-mail, blogy apod.

Zdroj obrázku: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/232858-polovina-deti-se-potkala-s-kybersikanou-nejvice-na-socialnich-sitich/>

Nejobvyklejší projevy kyberšikany

- zasílání ponižujících, urážejících nebo výhružných e-mailů či SMS;
- vytváření webových stránek degradujících jednotlivce či skupiny;
- zveřejňování citlivých údajů o druhých na internetu;
- vydávání se za někoho jiného s cílem mu uškodit (posílání falešných SMS, mailů apod.);

- vyprovokování a následné nahrávání různých ponižujících a urážejících situací na mobilní telefon a následné rozeslání nahrávky známým postiženého, popřípadě vyvěšení nahrávky na internetu atd.

Šikana prostřednictvím blogů

Mezi nejčastější formy šikany prostřednictvím blogů patří:

- vkládání agresivních a útočných komentářů do cizího blogu;
- vytváření blogů a příspěvků na vlastním blogu s texty, které poškozují jedince;
- vytváření „falešných blogů“, kdy má čtenář pocit, že blog psala oběť šikany a ostatním je sugerováno, že právě oběť je autorkou textů a materiálů, které by samozřejmě nikdy nenapsala nebo nezveřejnila;
- úprava cizího blogu ke škodě oběti aj.

Oproti „klasické“ šikaně má kyberšikana pro mnohé jedince řadu výhod. Především k ní není zapotřebí fyzické síly ani určitého sociálního postavení ve skupině. Šikanovat tímto způsobem může v podstatě kdokoli, i ti, kteří nemají dostatek fyzické síly k terorizování oběti, nemají žádné přátele, s nimiž by utvořili agresorskou skupinu, nemají žádný vliv ve skupině.

Na druhou stranu může být kyberšikana velmi nebezpečná pro jejího pachatele, protože může vést k odhalení a jednoznačnému prokázání šikany. Mnohdy nemají ředitelé a učitelé o šikaně ve škole ani tušení, dokud se právě nějaká nahrávka neobjeví na internetu. Tento druh šikany je naprosto věkově neomezený, bohužel se hojně vyskytuje i u dospělých jedinců. Nejpočetnější skupinu tvoří, vedle teenagerů, lidé mezi 20 a 25 lety.

Kyberšikana je velkým problémem v řadě zemí. Mnohé kvůli ní přijímají nové zákony a bezpečnostní opatření (např. Polsko filtruje na školních sítích přístup k internetu, dětem je zakázáno používat na školách mobilní telefony atd.), některé země už dokonce ustavily speciální policejní vyšetřovací týmy určené pro boj s kyberšikanou. V USA je kyberšikana od roku 2006 federálním zločinem.

Informační technologie a pedagogika obecně

V dnešní době se stává samozřejmostí využívání multimediální techniky ve výuce již na základních školách. Technické prostředky, zejména počítače, přinášejí do výuky velké množství pozitivních prvků, vhodným způsobem ji doplňují a podporují. Výukové programy žákům nejen sdělují informace, ale také řídí žákovu samostatnou práci, hodnotí ji a do značné míry pomáhají učitelé. Používání internetu může učitelé zjednodušit práci a usnadnit kontakt se žáky, kteří se nemohou, např. ze zdravotních důvodů, výuky zúčastnit, ale také s jejich rodiči. (Klement, M. a kol., 2011).

V celém světě dochází k rychlému rozvoji informačních technologií, proto lze očekávat rostoucí potřebu zapojení výpočetní techniky do výuky. Možností zapojení výpočetní techniky v rámci

edukačního procesu neustále přibývá. Zvyšuje se rozsah počítačového vybavení jak po stránce hardwarové, tak především po stránce softwarové. Využívání nových technologií ve vzdělávacím procesu bude růst v závislosti na růstu a vývoji lidské společnosti. Telekomunikace, internetové sítě, multimediální informačně-komunikační technologie včetně světového informačního servisu otevřely cestu výuce a učení se pro každého jedince. (Klement, M. a kol., 2011).

Nové trendy a možnosti předkládají nové podněty k rozvoji pedagogických teorií s využitím základních principů počítačem podporované výuky. Výukové programy, jejichž základním prvkem je počítač, podporují vytváření nových metod výuky, kde je hlavním nástrojem právě počítač a jeho multimediální rozšíření jako interaktivní tabule, dataprojektory, ozvučovací a hlasovací systémy apod. (Klement, M. a kol., 2011).

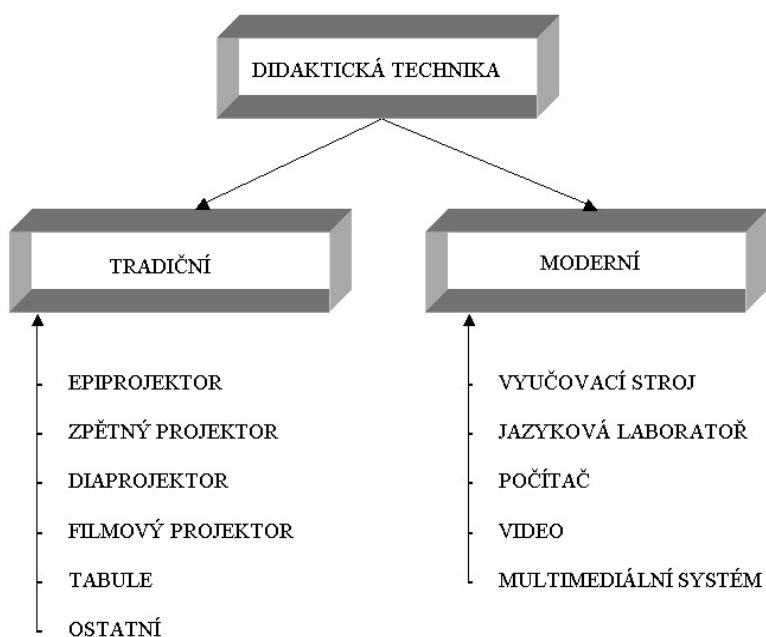
Čím více se při výuce zapojí různé smysly, tím je výuka efektivnější. Dosud byl nejčastěji pro sdělování didaktických informací využíván verbální komunikační kanál, který je potřeba doplnit alespoň o informace prezentované cestou vizuální.

Pro zvýšení efektivity výuky je proto nutné využívání vizuálních a audiovizuálních prostředků ve vyučovacím procesu.

Hlavní výhody využívání vizuálních a audiovizuálních pomůcek jsou:

- 1) Upoutávají pozornost – sebelépe připravená hodina je bez pozornosti žáků neefektivní. Ignorovat nový obrázek na dataprojektoru je daleko těžší, než ignorovat novou větu výkladu.
- 2) Vnášejí do výuky změnu – moderní technologie přinášejí do výuky změnu a zvyšují zájem žáků o probírané učivo.
- 3) Napomáhají konceptualizaci – osvojovaným pojmům lze lépe porozumět, jestliže jsou žákům předávány ve vizuální formě. Vizuální představení je pro žáky daleko snazší, než ze sebelépe připraveného slovního popisu.
- 4) Jsou lépe zapamatovatelné.
- 5) Vyjadřují zájem učitele o výuku – pokud učitel stráví mnoho času přípravou vizuálních a audiovizuálních podkladů k výuce, vyjadřuje tím, že mu na výuce a potažmo i na žácích záleží. (Klement, M. a kol., 2011).

Členění didaktické techniky, které respektuje nejnovější poznatky v dané oblasti, ukazuje následující obrázek.

Obr. Členění didaktické techniky podle J. Průchy

Ke zvýšení schopnosti učitele co nejlépe připravit výukové aplikace uvádí Klement některé zkušenosti a poznatky o vlivu počítačů na výchovu, výuku a učení:

„Počítač může pracovat rychlostí vyhovující potřebám žáka, dovoluje mu v rámci vlastního tempa vrátit se zpět a žádat po něm vysvětlení, dovoluje mu začít a končit práci v různých místech, může mu dát okamžitě zpětnou vazbu.

Počítače vytvářejí spolehlivé a přitažlivé prostředí pro učení, které dětem nevyhrožuje ani neublíží, naopak je láká a přitahuje.

Počítače umožňují žákovi být úspěšný tam, kde předtím neuspěl a kde často prožíval trauma z nezdaru (např. v matematice).

Počítače mohou přispět i k učení dětí se specifickými poruchami učení, především pak dyslektiků a dyskalkuliků.

Počítače velice rychle zpřístupňují bohaté zdroje informací jak lokálního, tak i globálního charakteru.

Počítače nabízejí prostředí pro rozvoj myšlení, tvořivosti a představivosti žáků.“ (Klement, M. a kol., s. 11, 2011).

Závislost na technologiích - netolismus

Závislost může vzniknout prakticky na čemkoliv:

- **činnosti** – práci (workoholismus), televizi, hrách (gambling), nakupování, atd.,
- **jídle** – poruchy příjmu potravy: mentální anorexie a bulimie,
- **látce** – kofein, nikotin, alkohol, léky, těkavé látky a další drogy,
- **věci, lidech, vztazích...**
- **virtuálních drogách**

Mezi faktory ovlivňující vznik závislosti patří:

Osobnost člověka a její charakteristika

– neexistuje osobnost, která by byla zcela chráněna,

– u některých jedinců je však pravděpodobnost vzniku závislosti vyšší.

Prostředí - rodina, vrstevníci, masmédia, životní prostředí (spěch, hluk, anonymita,...).

Přítomnost drogy a její charakteristika.

Příčiny vzniku závislosti:

Nejčastěji: chybějící rodinné zázemí, nekvalitní vzory, tlak sociální skupiny (party), snížená schopnost řešit problémy, mylné sebehodnocení a snížené sebevědomí, zhoršená komunikační dovednost, snížená schopnost navázat a udržet vztah, prožívat lásku, snížená schopnost prožívání obecně, strach z budoucnosti, zvyšující se společenský tlak na výkonnost, frustrace, únik před každodenními problémy atd.

Poslední výzkumy prokázaly i vliv genů.

Závislost na virtuálních drogách - televizi, počítačových hrách, internetových sítích, mobilních telefonech atd. - se nazývá netolismus. Netolismus nejvíce postihuje jedince mladší 26 let, ale nebývá výjimkou ani u osob výrazně starších.

Tvůrci moderních virtuálních technologií, především her, de facto počítají se vzbuzením závislosti.

V sousedním Německu výzkumy ukázaly, že netolismem trpí v současné době nejméně každý dvacátý člověk. S nějakou formou počítačové závislosti se během života setkal dokonce každý třetí. Jedním z problémů netolismu je jeho časová a mnohdy i finanční náročnost. I zdánlivě neškodné a zcela neagresivní on-line hry umožňují rychlejší postup do dalšího kola - facebook.com - nebo odstranění reklam před spuštěním hry - seznam.cz - finanční platbou.

Rozeznat závislost není těžké, dotyčná osoba tráví několik hodin denně na počítači (případně telefonu), často až do pozdních nočních hodin. Dostane-li se mimo mobilní signál či internetové připojení, vyjadřuje nespokojenost až podrážděnost. Netolismus, podobně jako další typy závislostí, ubírá čas na další činnosti - práci, přípravu do školy, ostatní koníčky, rodinu a přátele. U netolismu může dojít ke ztrátě kontaktu s reálným světem, k neschopnosti adekvátně řešit běžné situace. Agresivita některých počítačových her může u jejich uživatelů podporovat vzorce chování, které jsou v reálném životě nepřiměřené a nebezpečné. Narušena může být také přirozená tvorba představ o pozitivních vzorech. Hráč se často ztotožňuje s hrdiny, kteří mají do pozitivních vzorů hodně daleko, naopak to mohou být postavy typu mafianů, teroristů, nájemných zabijáků apod. Vedle sociálních dopadů nelze pominout ani zdravotní rizika. Dlouhodobé vysedávání u počítače, nedostatek pohybu, časté ponocování, problémy se zažíváním atd.. (<http://spomocnik.rvp.cz/clanek/17161/>)

Zdroj obrázku: <http://prozeny.blesk.cz/clanek/pro-zeny/104074/nebojte-se-pocitace-nekouse-5-dil.html>

Vhodné a nevhodné používání techniky ve výuce

Při nesprávné činnosti s počítačem je možné předpokládat některé negativní účinky na lidský organismus. Zvláště u žáků základních škol, jejichž fyzický i psychický vývoj ještě není ukončen, jsou tato rizika obzvláště závažná. (Klement, M. a kol., 2011).

Učební pomůcky, a elektrotechnické stavebnice nevyjímaje, je nutné správně didakticky do výuky zakomponovat, zejména není vhodná jejich příliš nadměrná aplikace. Jakmile se předkládá obzvláště ve vyšších ročnících příliš názoru, může velká konkrétnost bránit žákům v pochopení a porozumění teoretickým východiskům, což může způsobit neschopnost konkrétní poznatky zevšeobecňovat. Následně může být zpomalován rozvoj abstraktního myšlení a přínos učebních pomůcek pro výuku je v tomto případě paradoxně kontraproduktivní. Názornost se netýká pouze učebních pomůcek, výuka může být vysoce názorná i tehdy, je-li např. opřena o zkušenosti a představy získané v minulosti, manipulací s věcmi, bezprostředním kontaktem s jevy atd.

„Podle toho, zda při názorném vyučování vycházíme z přímého pozorování skutečných předmětů, jejich modelů a obrazů nebo z již existujících představ ve vědomí žáků, na nichž budujeme svůj výklad, lze rozlišovat názorné vyučování přímé a nepřímé. Názornost aktivizuje výchovně vzdělávací práci, rozvíjí pozorovací schopnosti, zájem a zvědavost žáků a zároveň umožňuje spojovat studovanou látku s praxí, se životem.“ (Klement, M. a kol., 2011).

Velmi důležitá je i při práci běžných uživatelů osobních počítačů, zejména studentů a žáků, u nichž ještě nebyl zcela dokončen fyzický vývoj, ergonomická stránka. Práce na počítači je značně pohybově monotónní a smyslově zatěžující, proto je nutné při vlastní přípravě výuky podporované počítačem dbát na respektování určitých zdravotních a ergonomických zásad. Řada zdravotních problémů, jako je celková únava, bolesti hlavy, páteře, kloubů, apod., je úzce spojena s nesprávným umístěním počítače. Na základě spolupráce s lékaři a dalšími odborníky vznikly ergonomické principy založené na správném rozmístění jednotlivých komponent počítačové sestavy s cílem vytvořit takové pracovní prostředí, ve kterém se člověk bude cítit co nejlépe a bude co nejméně vystaven škodlivým faktorům. (Klement, M. a kol., 2011).

Zdroj obrázku: <http://inapadnik.blogspot.cz/2011/07/okamzita-zpetna-vazba-napady-pro.html>

Počítače a zákony

Výňatek z trestního zákona:

§ 152

Porušování autorského práva

(1) Kdo s dílem, které je předmětem ochrany podle práva autorského, neoprávněně nakládá způsobem, který přísluší autoru nebo jinému nositeli těchto práv, anebo kdo jinak tato práva porušuje, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci bude pachatel potrestán,

- a) získá-li činem uvedeným v odstavci (1) značný prospěch nebo
- b) dopustí-li se takového činu ve značném rozsahu.

§ 257a

Poškození a zneužití záznamu na nosiči informací

(1) Kdo v úmyslu způsobit jinému škodu nebo jinou újmu nebo získat sobě nebo jinému neoprávněný prospěch získá přístup k nosiči informací a

- a) takových informací neoprávněně užije,
- b) informace zničí, poškodí nebo učiní neupotřebitelnými nebo
- c) učiní zásah do technického nebo programového vybavení počítače

bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem nebo propadnutím věci.

ZÁVĚR

Školní úspěšnost

Na školním úspěchu se podílí celá řada faktorů: žákova osobnost – píle, nadání, motivace, schopnosti, temperament, inteligence; zdravotní stav, zralost atd.; učitelova osobnost – schopnost zaujmout, umění vysvětlit, komunikační dovednosti atd.; rodina – struktura rodiny, ekonomické poměry, vzdělanostní úroveň atd.; škola – materiální vybavenost, zaměření vzdělávacích programů, složení pedagogického sboru, vztahy mezi pedagogickými pracovníky atd.

Autodiagnostika učitele

Základní součástí autodiagnostiky je sebereflexe. Metody a techniky autodiagnostiky: sebereflekující otázky, deník učitele, videozáznam, hospitace kolegů a nadřízených, hodnocení od žáků, analýza klasifikace žáků, dotazník postojů žáků k předmětu atd.

Faktory ovlivňující interakci učitele a žáka:

Sociální faktory – společnost, vzdělávací koncepce státu, tradice školy, životní styl atd.

Osobnost žáka – sebehodnocení, temperament, vývojové zvláštnosti, pohlaví žáka atd.

Osobnost učitele – postoj učitele, styl vedení atd.

Šikana

Hlavními rysy šikany jsou patrný úmysl ublížit, opakovanost útoků, nepoměr sil mezi útočníkem a obětí, samoučelnost a agrese.

Aktéry šikany jsou agresor/agresoři, oběť/oběti, silná osobnost/silné osobnosti a neutrálové.

Šikanu dělíme na skrytou (ostrakizmus) a zjevnou – fyzické a psychické násilí, destrukce majetku atd.

Stadia vývoje šikany: mapování terénu, přitvrzování násilí, vytvoření jádra kolem agresora, normy agresorů přijímá většina skupiny, dokonalá šikana – totalita.

Základem prevence šikany je výchova silných osobností, vypracování Charty proti šikaně, zvýšení informovanosti o možných příznacích šikanování, mobbingu, bossingu, poradenství obětem, poskytování rad pro vedoucí pracovníky. Důležitou součástí prevence jsou různé metody sociometrického šetření.

Kyberšikana

Mezi nejobvyklejší projevy kyberšikany patří: zasílání ponižujících, urážejících nebo výhružných e-mailů či SMS; vytváření webových stránek degradujících jednotlivce či skupiny; zveřejňování citlivých údajů o druhých na internetu; vydávání se za někoho jiného s cílem mu uškodit (posílání falešných SMS, mailů apod.); vyprovokování a následné nahrávání různých ponižujících a urážejících situací na mobilní telefon a následné rozeslání nahrávky známým postiženého, popřípadě vyvěšení nahrávky na internetu atd.

Informační technologie a pedagogika obecně

Hlavní výhody využívání vizuálních a audiovizuálních pomůcek jsou:

- 1) Upoutávají pozornost – sebelépe připravená hodina je bez pozornosti žáků neefektivní. Ignorovat nový obrázek na dataprojektoru je daleko těžší, než ignorovat novou větu výkladu.
- 2) Vnášejí do výuky změnu – moderní technologie přinášejí do výuky změnu a zvyšují zájem žáků o probírané učivo.
- 3) Napomáhají konceptualizaci – osvojovaným pojmům lze lépe porozumět, jestliže jsou žákům předávány ve vizuální formě. Vizuální představení je pro žáky daleko snazší, než ze sebelépe připraveného slovního popisu.
- 4) Jsou lépe zapamatovatelné.
- 5) Vyjadřují zájem učitele o výuku – pokud učitel stráví mnoho času přípravou vizuálních a audiovizuálních podkladů k výuce, vyjadřuje tím, že mu na výuce a potažmo i na žácích záleží. (Klement, M. a kol., 2011).

Závislost na technologiích - netolismus

Závislost může vzniknout na: činnosti, jídle, látce, věci, lidech, vztazích, virtuálních drogách atd.

Mezi faktory ovlivňující vznik závislosti patří: osobnost člověka a její charakteristika, prostředí - rodina, vrstevníci, masmédia, životní prostředí (spěch, hluk, anonymita, ...), přítomnost drogy a její charakteristika.

Vhodné a nevhodné používání techniky ve výuce

Všechny učební pomůcky včetně multimediálních je nutné do výuky správně didakticky zakomponovat. Nevhodná je jejich příliš nadměrná aplikace. Příliš velká konkrétnost může žákům bránit v pochopení a porozumění teoretickým východiskům, což může způsobit neschopnost konkrétní poznatky zevšeobecňovat.

Pozornost je také potřeba při práci s počítačem věnovat ergonomickým faktorům.

SEZNAM ZDROJŮ A DOPORUČENÉ LITERATURY

BLÁHA, K., ŠEBEK, M.: *Já – tvůj žák, Ty – můj učitel*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

CANGELOSI, J., S.: *Strategie řízení třídy*. Praha, Portál, 2000.

HELUS, Z.: *Psychologie školní úspěšnosti žáků*. Praha: SPN, 1979

HRABAL, V.: *Pedagogicko-psychologická diagnostika žáka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989, s. 194.

KARASOVÁ, M.: *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. Praha: Portál, 1995.

KAŠPÁRKOVÁ, S.: *Pedagogická diagnostika třídy a žáka*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2009, s. 44.

KLEMENT, M. a kol.: *Učebnice interaktivní výuky s využitím multimediální učebny*. Olomouc, 2011.

KYRIACOU, Ch.: *Klíčové dovednosti učitele*. Praha, Portál, 1996.

MAREŠ, J.: *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál, 2013.

NELEŠOVÁ, A.: *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: GradaPublishing, a.s., 2005.

PETTY, G.: *Moderní vyučování*. Praha, Portál, 1996.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J.: *Pedagogický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2009, s. 242.

SCHNEIDEROVÁ, A.: *Vztah učitele a žáka*. Ostrava: Ateliér Milata, 1994.

ŠVARCOVÁ, E.: *Úvod do etopedie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2002.

ŠVARCOVÁ, E.: *Vybraná témata z etopedie a sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009.

TELEKOVÁ, K., dosud nepublikovaná diplomová práce

VÁGNEROVÁ, M.: *Psychologie problémového dítěte školního věku*. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova, 2004. 170 s.

Internetové zdroje

KOHOUTEK, Rudolf: *Psychologie školní úspěšnosti a neúspěšnosti. Psychologie v teorii a praxi*. [online] 2009 [cit. 2012-01-31]. Dostupné z:
<http://rudolfkohoutek.blog.cz/0911/psychologie-skolni-uspesnosti-a-neuspesnosti>

VTI. Online zdroj: <http://www.spin-vti.cz/>

GOŠOVÁ, Věra: *Kompetence učitele*. [online]. [cit. 2014-11-28]. Dostupné z:
http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/K/Kompetence_u%C4%8Ditele

Kompetence učitele. [online]. [cit. 2014-11-28]. Dostupné z:
http://is.muni.cz/el/1441/jaro2014/SZ7BP_SDi1/vyukovy_proces_vystup.pdf

Pedagog - požadavky, kompetence. Masarykova univerzita [online]. 2010 [cit. 2014-11-28]. Dostupné z: http://is.muni.cz/do/1499/el/estud/pedf/ps09/uvod_ped/web/pdf/Pedagog.pdf